

Treći put

Rane ne liječi vrijeme nego izgradnja mira

Ana Raffai*
rand@rand.hr

U organizaciji *Matice hrvatske* i *Stožera za obranu hrvatskog Vukovara* u Zagrebu je 18. rujna 2013. održan okrugli stol s temom: *Što je Vukovar Hrvatskoj?* Povod ovog skupa bio je sukob koji je prethodnih mjeseci zabrinjavao javnost Vukovara i cijele Hrvatske, postavljanje ćirilčnih ploča na javnim institucijama u Vukovaru. Okrugli stol se okupio s namjerom da otvori kanale komunikacije kao prvi korak u traženju rješenja sukoba putem dijaloga. Na okruglom stolu sudjelovali su Vlado Iljkić u ime *Stožera* i predsjednik *Matice hrvatske* Igor Zidić te povjesničar Ante Nazor kao predstavnik kulturne javnosti i Vesna Škare Ožbolt kao predstavnica političke scene jer je u vrijeme mirne reintegracije bila predsjednica *Nacionalnog odbora za uspostavu povjerenja u projektu mirne reintegracije Podunavlja*, predstavnik srpske nacionalne manjine Jovan Ajduković, predstavnik Katoličke crkve fra Vjenceslav Janjić, župnik u Vukovaru, kao i predstavnica organizacija civilnog društva Sanja Sarnavka, koordinatorka *Udruge B.A.B.E* i *Kuće ljudskih prava*. Već svojom intencijom okrugli stol je bio ohrabrujući korak, projekt traženja komunikacije i kompromisa. Različiti sudionici i sudionice, koji su branili različite političke pozicije, bili su dobar preduvjet za uspjeh dijaloške nakane skupa. Bez obzira na svoje različite pozicije svi su se sudionici i sudionice složili da je okrugli stol prijeko potreban jer zadovoljava njihovu želju da uspostave dijalog između strana u sukobu i nađu kompromis u spornom pitanju te su izrazili zadovoljstvo da je takav dijalog započeo i želju da se on nastavi.

Radi potrebe za nastavljanjem dijaloga ovaj esej koristi izjave s tog skupa kao poticaj za način razmišljanja i za orijentire koji bi mogli pomoći nenasilnoj transformaciji sukoba. Cilj nam nije ispravljati citirane sudionike/ce nego ponuditi neke koncepte koje smatramo važnim za izgradnju mira i korisnim za rješavanje sukoba. Svrha ovog eseja je analiza izabranih izjava sudionika i sudionica okruglog stola i to vodeći se pitanjima:

* Ana Raffai, dipl. teologinja i mirovna aktivistica, RAND – Regionalna adresa za nenasilno djelovanje, Sesvete, Selnička 46.

1. Koja bi znanja mogla pomoći u korištenju ovog sukoba kao prilike za izgradnju mira?
2. Što može ubrzati nenasilnu transformaciju sukoba?
3. Koje teološko tumačenje može podržati ovu transformaciju sukoba?

Vrijeme za izgradnju mira

Slušajući, dakle, izjave gostiju okrugloga stola zastala sam na tezi Vesne Škare-Ožbolt da je za sukob u Vukovaru korisno iskustvo izgradnje povjerenja i pomirenja između dvaju krvnih neprijatelja iz Drugoga svjetskog rata, Nijemaca i Francuza, za što je bilo potrebno više desetljeća te se nije na brzinu uvodilo ništa što bi sugeriralo izvanjsko zajedništvo bez nutarnjeg temelja ili pristanka ljudi koji pripadaju tim narodima. Učinilo mi se da je naglasak stavila na dug niz godina (šest desetljeća) i na upozorenje kako ne valja pre nagliti sa zakonima poput onog o uvođenju ćirilinih natpisa na javnim ustanovama u Vukovaru.

Kao dugogodišnja suradnica i prijateljica međunarodne, katoličke, mirovne organizacije *Pax Christi*, koja je nastala upravo na radu za pomirenje između Nijemaca i Francuza nakon Drugoga svjetskog rata znam da ovaj podatak treba nadopuniti. *Pax Christi* je nastao na mirovnim inicijativama Francuza (biskup Pierre-Marie Théas i profesorica Marthe-Marie Dortel-Claudot) pokrenutim još za vrijeme rata. Antologijska je priča o Francuzima koji su u njemačkom zarobljeništvu predlagali da se mole za obraćenje Nijemaca od njihova zla, na što ih je biskup Théas pozvao da mole za sebe, za svoje obraćenje. Na ovim temeljima je rasla mirovna organizacija koja je nebrojno puta od završetka rata do danas djelovala, pokretala inicijative za približavanje, susretanje, razumijevanje između Nijemaca i Francuza. Organizacija koja i danas promiče koncept i strategiju mirotvorstva.

Moliti za sebe je okretanje smjera djelovanja, od iluzornog cilja da se promijeni drugi, na preuzimanje vlastite odgovornosti ne samo za rat, nego i za pomirenje, za približavanje svom protivniku, jučerašnjem neprijatelju. Njihov početak temelji se na angažmanu za pomirenje, na molitvi za pomirenje, ne na čekanju protoka vremena i to je ključno za stanje koje imamo danas između Nijemaca i Francuza. Pretpostavljam da ista metoda može biti od koristi i danas za Vukovar. Napominjem, da je biskup Théas dobro znao tko je koga napao i tko je koga zarobio. Preuzimanje odgovornosti ima za njega praktičnu funkciju, ukoliko mir nije retoričko nego praktično pitanje: ono što svaki dan svojim djelovanjem možemo graditi. Za takav mir nije dovoljno da samo teče vrijeme, potrebno je sustavno, strateški osmišljeno mirovno djelovanje. Ako je, po uzoru na francusko-njemačko ratno neprijateljstvo, mjera postupnog pomirenja vrijeme od 60 godina, pitanje je što smo učinili u prvoj trećini tog

vremena? I što nam jamči da će biti drugačije u slijedeće dvije trećine? Naime, učestalo traženje odgode uvođenja ćirilčnih natpisa na javnim zgradama Vukovara, neka se ne radi »na brzinu i preko koljena«, zabrinjava radi pitanja što se dobiva odgodom, hoćemo li za deset godina biti u kvalitativnom smislu malo napredovati?

Putokazi izgradnje mira

A moglo bi se drukčije. Moglo bi se ubuduće iskoristiti vrijeme u radu na sukobu koji je otvoren povodom ćirilice u Vukovaru. To je tek prva u nizu tema sukoba proizašlih iz Domovinskog rata, koji očito nisu riješeni. U konceptu nenasilne transformacije sukoba poznate su neke zakonitosti koje su preduvjet za uspješno rješavanje sukoba, bez kojih nema očekivanih rezultata. Osim dobre volje, postoje znanja i vještine koje bi i u ovom sukobu bile korisne da se strane u sukobu ne vrte u krug, svaka ukopana u svoju poziciju.

Nenasilna transformacija sukoba treba razlikovati između protivnika i problema: dok se problem ima riješiti, odnosno trebao bi nestati uspješnim radom na sukobu, protivnik je osoba koja će i nakon rješenja biti dio našega života. Na ovo razlikovanje podsjeća pravilo transformacije sukoba koji glasi: Budi blag prema osobi, a strog prema problemu. Na taj način zajedno tražimo rješenje koje će moći prihvatiti svi uključeni u proces. Iz njega očekujemo da će izaći dva pobjednika, umjesto da budemo fiksirani na okvir koji poznajemo iz ratnog iskustva, u kojem je u pravilu jedna strana gubitnik. Za razliku od ratne obrade sukoba, transformacija sukoba nenasilnim putem čuva i njeguje iskustva tzv. »pobjednik-pobjednik« rješenja. To znači da je naš pogled na sukob usmjeravan stavom da između strana u sukobu nema viših i nižih, pobjednika i poraženih, odustajem od želje da moji dobiju sve, a za druge me nije briga. Ova pretpostavka ne štiti samo etičke kvalitete strana u sukobu, ona je i čuvarica mudrosti jer će rješenje koje zadovoljava obje strane biti jamac dugoročnom miru i za vlastitu stranu. Rješenje »pobjednik-pobjednik« treba stav uključivanja. Umjesto da se snagom argumenata natječemo jedni protiv drugih, snagom suradnje se uključujemo, imamo volju da se prihvaćamo i poštujemo. Znamo da smo trenutno u sukobu, ali svjesni smo da će doći vrijeme *poslije*, vrijeme nakon rješenja sukoba. Nije li ovaj stav i te kako smislen u sukobu u lokalnoj zajednici, u gradu kakav je Vukovar? U gradu u kojem protagonisti sukoba ne mogu izbjeći da jedni na druge utječu u svakodnevnici koju zajednički dijele ili – izraženo riječima palestinskog aktiviste Elijasa Džaburana: »Ako se tvoj susjed ne naspava, ni ti se nećeš dobro odmoriti.«¹

¹ Naslov u članku iz slovenskog lista *Delo* 1995. godine.

U stavu »pobjednik-pobjednik« važno je znati što to trebamo poštivati, što trebamo izdvojiti iz mnoštva izjava i prepoznati kao vrijedno poštovanja. Ono na što se usredotočujemo i čemu izražavamo poštovanje su upravo *potrebe i vrijednosti*, ono što je važno svakoj strani u sukobu. U traženju rješenja koje nama odgovara težimo ne izgubiti iz vida interese i potrebe suprotne strane. Trebamo prepoznati razinu komunikacije koja je temelj iz kojeg nastaje naše djelovanje.² Na početku svakog upravljanja sukoba prema razrješenju jest *vještina slušanja* koju je, potaknuta vlastitim aktivističkim iskustvom, na okruglom stolu zagovarala Sanja Sarnavka. Slušanje je umijeće prepoznavanja razloga svake strane u sukobu koji se skrivaju iza izgovorenih riječi. Kraća snimka dijela okruglog stola na internetu nudi dovoljno materijala za slušanje. Iz Ajdukovićeve izlaganja doznajemo kako je, prema njegovu gledanju, važno ozbiljno uzeti dogovore koji su sklopljeni i zakonskim dokumentima definirani u procesu mirne reintegracije Podunavlja. Oni su jamstvo sigurnosti i stabilnosti za stanovnike Vukovara. Ako se srpska nacionalna manjina danas na njih poziva, to je iz potrebe za sigurnošću i želje za održanjem dogovora. S druge strane, Iljić ističe da je otpor prema ćirilici na simboličnoj razini. Nisam sigurna da razumijem značenje ove izjave, ali sudeći prema drugim izjavama Stožera, ono što se time naglašava jest protest protiv banaliziranja ratnog stradanja. Čujem apel svima nama koji smo promatrači/ce – svjedoci/kinje da imamo hrabrosti doprinijeti održavanju poštovanja prema žrtvama rata u Vukovaru.

Želimo li sukob oko ćirilice transformirati u okvir rješenja »pobjednik-pobjednik«, i to ne od ukopanih pozicija već iz temelja, a to su potrebe i vrijednosti, bit će potrebno čuti ono što nam može pomoći u približavanju. To su *zajedničke točke*.

Čujem Ajdukovića koji podsjeća na to da je za srpsku etničku zajednicu Hrvatska domovina, da oni nisu »Srbi uvezeni i dovezeni odnekud«, nego da su autohtono vukovarsko stanovništvo. Vežanost za Hrvatsku kao domovinu mogla bi biti zajednička točka svima koji su se okupili oko okruglog stola *Što je Vukovar Hrvatskoj?* Možemo ironično tumačiti ovu tvrdnju, ali predlažem drugu lekturu, čitati je s empatijom i to ne samo za Ajdukovića, nego još više za sve one koji žive u Vukovaru kao Srbi i čute Hrvatsku kao svoju domovinu. Ne bi li taj osjećaj u kojem su slični svim Hrvatima koji u Vukovaru vole Hrvatsku kao svoju domovinu mogao postati plemenito mjesto susretanja između tih ljudi? Možemo li zamisliti taj trenutak i možemo li ga prizivati, dapače inicirati? Empatija iz sličnosti može biti početna točka iz koje bismo onda kroz druge naočale čitali dokumente mirne reintegracije koje Ajduković spominje i koji obvezuju sve koji se uključuju u pokušaj rješenja sukoba u Vukovaru.

Slušamo li stranu oko *Stožera*, onda je točka približavanja isticanje da je organizatorima okruglog stola stalo do dijaloga, do kompromisa. Iljić ističe, više

² Usp. Pat PATFOORT, *Sich verteidigen ohne anzugreifen*, Baden, Werkstatt für gewaltfreie Aktion, 2008, 279-303.

puta, kako su oni za dijalog, kako traže dijalog s akademskom zajednicom, kako traže kanale kojima će pokazati ono što već postoji u Vukovaru, a to je da ljudi žele suživot i da su miroljubiviji nego mnogi koji im *sole pamet* o pomirenju i suživotu. I ovu stranu možemo čuti s nepovjerenjem, sumnjajući u iskrenost navedenog predstavnika *Stožera* ili čak članova cijele te skupine, tumačeći kako je pozivanje na dijalog taktika kojom se tek žele prikazati u lijepom svjetlu, a u džepu drže figu. No, nepovjerenje nije suradnik u dijalogu, a izgovorene riječi se mogu uzeti ozbiljno zato što način kako ih čujemo ovisi i o onoj strani koja sluša, ne samo o govorniku. Put dijaloga vodi kroz rizik povjerenja i traženje točke koja nam može biti povod za razumijevanje, da se za nju uhvatimo kako bismo došli do više zajedničkih točaka, do više dijaloga. Na navedenom primjeru to znači prihvatiti da Ilkić govori što misli. I da je istina kako u *Stožeru* »nisu protiv ćirilice u svakom sektoru života svojih građana«. Drugim riječima, Srbi, naši sugrađani imaju pravo tražiti svoje pismo i mi nismo protiv toga. Problem koji napadamo je negdje drugdje, hajde da ga zajedno nađemo.

Da bismo ga zajedno našli, potrebno je u Vukovaru omogućiti *susrete dijaloga* između građana i građanki različitih identiteta da imaju prilike razmijeniti kako točke približavanja tako i svoje viđenje o problemu koji trebamo riješiti. Potrebna su organizirana mjesta i vremena razmjene onoga što nas spaja i onoga u čemu smo različiti. Potrebno je uložiti u mjesta susreta u nenasilnom kontekstu kao investiciju u razvoj zajednice, budući da razvoj treba gledati ne samo pod vidom ekonomskog nego jednako i pod vidom vrijednosti, duhovnosti koja se razvija u jednoj zajednici. I u zemljama koje nisu prošle rat danas se smatra potrebnim učiti kako se nositi sa sukobima i kako graditi suradničke odnose međusobnog podržavanja. Takvo se učenje zove učenje za izgradnju mira. Koliko li je više potrebno takvo educiranje u zemlji poput Hrvatske koja je, kako voli naglasiti Nazor, nastala u Domovinskom ratu. Ako je rat u korijenu nastanka države, nešto treba radikalno promijeniti da rat ne bude i dalje obrazac njenog postojanja jer bi to moglo značiti ugrozu njenog opstanka. Učenje mira znači osnaživanje građana i građanki, a time i zajednice čiji su članovi, da znaju zastupati svoje interese uključujući u te druge, različite od sebe. To je dobitak u moći pojedinca, donosi mnogo više od demonstriranja nezadovoljstva onim protiv čega smo.

Teološka podrška izgradnji mira

Sukob oko ćirilice pokazuje da su bile pogrešne procjene kako u Hrvatskoj ne treba više raditi na pomirenju. On pokazuje da se kao javnost trebamo kritički preispitati zašto često podsmijeh poprati samu riječ pomirenje, što to potiče na nepovjerenje prema pojmu suživota. Trebamo obraditi i pomirenje i suživot

ukoliko želimo kao društvo zatvoriti poglavlje ratne prošlosti i neopterećeni graditi svoju budućnost.

U tome kao kršćani možemo koristiti snagu evanđeoske poruke jer pomirenje je primarno teološki pojam. Vjera može biti pomagalo na putu prema izgradnji mira. Važno je ući u onaj konflikt o kojem je govorio fra Vjenceslav Janjić na okruglom stolu kada je istaknuo da je Isus donio mač, a ne mir (usp. Mt 10, 34). Fra Vjenceslav je istaknuo da kršćanski pristup sukobu ne znači prikrivati sukob. Poslužio se razlikovanjem između miroljubaca, koji sukob skrivaju samo da bi sačuvali mir, zapravo privid mira, i mirotvoraca, koji se suočavaju s problemom i zapravo rade na miru. Premda se slažem s navedenom razlikom između onih koji kukavički zaobilaze problem (miroljupci) i onih koji se hrabro nose s poteškoćama (mirotvorci), drukčije od cijenenog župnika teološki tumačim sukob koji Isus donosi. Taj je sukob alat promjene stanja nepomirenosti u društvu. Sukob, koji može biti konstruktivan za nepomireno društvo kakvo je danas Vukovar, a s njime i cijela Hrvatska, može se razumjeti ako ga tumačimo u odnosu na ključni tekst iz Pavlove poslanice Galaćanima: »Nema tu više ni Židova, ni Grka; nema više ni robova ni slobodnjaka (...) jer ste svi samo jedan u Kristu Isusu« (Gal 3, 28). Sukob koji donosi Isus i koji je *conditio sine qua non* u izgradnji mira svugdje, pa i u Vukovaru, upravo je sukob u vlastitoj zajednici da se iznad pripadnosti ma kojem svom narodu i iznad staleško klasne uvjetovanosti postavi Isusov kriterij ljubavi prema bližnjemu i njena revolucionarna primjena na svog neprijatelja kao konkretnog djelatnog, praktičnog, opipljivog izraza ljubavi prema Bogu (usp. Mt 22, 37-39). Ona se obično čita na razini privatnog, obiteljskog, intimnog, a vrijeme je da se prepozna kao politička smjernica.

Fra Vjenceslav Janjić je usporedio patnju Vukovara s Velikim petkom. Kao kršćani znamo da s Velikim petkom ne završava drama otkupljenja. Prepoznamo li da je pomirenje naš politički strateški cilj i oslonimo li se na putokaze koje nam pri tom nude novozavjetni tekstovi, poput citiranog Matejeva evanđelja, imamo nade za izlazak iz agonije Velikog petka i za doživljaj Uskrsa – pomirene zajednice. To je vizija koju sanjam za grad u kojem živim i za Vukovar.